

محمد حسین تسبیحی

صیام

از جسم بهترین حرکاتی (صلاة) بین
وز نفس بهترین سکنااتی (صیام) دان
خاقانی شروانی

تاکنون جایی ندیده‌ام که تحقیقی دربارهٔ «صیام» و «صوم» انجام گرفته
باشد. بدین جهت بر آن شدم که کتابهای دینی و فلسفی و عرفانی و ادبی و
لغوی را تصفح نموده جست‌وجویی دربارهٔ لفظ «صوم» و اعمال آن و ارزش و
اهمیتش از نظرها و بینش‌های فرقه‌ها و گروه‌های مختلف بعمل آورم. روش
این جست‌وجو و تحقیق بیشتر بر اساس مقون عربی و فارسی از هنگام شیوع
دین خنیف اسلام می‌باشد. بنابراین اولین مأخذ و سرچشمه تحقیق ما دربارهٔ
«صوم» قرآن کریم و مصحف عزیزاست، سپس تفسیرها و تأویل‌های مفسران
و عارفان ارجمند و بزرگ بدست داده می‌شود و بعد از آن چنانکه شایستهٔ
مقام و مقتضای حال و مکان باشد، شواهد شماری و ضرب‌المثلاً و کنایات و توجیها
از باب‌قلم را خواهیم نوشت.

لفظ «صیام» و «صوم» و اشتقاقات اسمی و فعلی آن ۱۲ بار در «رمضان» یک‌بار
در قرآن مجید آمده است. از جمله:

سورهٔ ۲ (البقرة) آیهٔ ۱۸۴: **دِیَا یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصَّیَامُ کَمَا**

وآية ١٨٥: «إيما معدودات فمن كان منكم مريضاً أو على سفر فعدة من أيام
أخر وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين فمن تطوع خيراً فهو خير له وأن تصوموا
خير لكم إن كنتم تعلمون»

وآية ١٨٦: «شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من
الهدى والفرقان فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضاً أو على سفر فدية
من أيام أخر يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر ولتكملوا العدة ولتكبروا الله
على ما هديكم ولعلكم تشكرون.»

وآية ١٨٧: «أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم هن لباس لكم وأنتم
لباس لهن علم الله أنكم كنتم تخفون أنفسكم فتاب عليكم و عفا عنكم فالان
باشروهن وابتغوا ما كتب الله لكم وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من
الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل ولا تباشروهن وأنتم عاكفون
في المساجد أتلك حدود الله فلا تقر بها كذلك يبين الله آياته للناس لعلهم يتقون»
وآية ١٩٦: «فدية من صيام أو صدقة أو نسك فإذا امنتم فمن تمتع
بالمرة إلى الحج فما استيسر من الهدى فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام في الحج و
سبعة إذا رجعتم تلك عشرة كاملة ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام
وانقوا واعلموا ان الله شديد العقاب.»

وسورة ٥٨ (المجادلة) آية ٤: «فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين من
قبل ان يتماسا فمن لم يستطع فاطعام ستين مسكينا ذلك لتؤمنوا بالله ورسوله و تلك
حدود الله وللكافرين عذاب اليم.»

وسورة ٥ (المائدة) آية ٨٩: «فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام ذلك كفارة
إيمانكم إذا حلفتم واحفظوا إيمانكم.»

وآية ٩٥: «يا أيها الذين آمنوا لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم ومن قتله منكم
متممداً فجزاء مثل ما قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة

توبه من الله وكان الله عليماً حكيماً، . وسورة ۱۹ (مریم) آیه ۲۶ : «فكلى و
اشربى وقرى عيناً فاما ترين من البشر أحداً فقولى انى نذرت للرحمن صوماً
فلن اظلم اليوم انسياً .

وسورة ۳۳ (الاحزاب) آیه ۳۶: ان المسلمين والمسلمات والمؤمنين
والمؤمنات والقانتين والقانتات والصادقين والصادقات والصابرين والصابرات
والخاشعين والخاشعات والمتصدقين والمتصدقات والصائمين والصائمات
والحافظين فروجهم والحافظات والذاكرين الله كثيراً والذاكرات أعد الله لهم
مغفرة واجراً عظيماً .

چنانکه ملاحظه می شود لفظ «صوم» و مشتقات آن در آیات مذکور
درفوق همه جا بديك صورت و برای يك منظور نیامده است بلکه هر جایکه به
کار گرفته شده برای مقصود و منظور معین بوده است .

برای همین منظور ها و مقصودها ، مفسران بزرگ و عارفان سترگ تفسیرها
و تأویل های گوناگون نموده اند .

**در تفسیر کشف الاسرار و عدة الابرار معروف به تفسیر خواجه
عبدالله انصاری** (تألیف ابوالفضل رشیدالدین المیبیدی در سال ۵۲۰ هجری
جلد اول به تصحیح و تعلیق و تحشیه استاد ممتاز دانشگاه آقای علی اصغر
جکمت) با تشریح بسیار شیوا و شیرین از «صوم» و «صیام» و «رمضان» سخن
به میان آورده و حقیقه سخن را به اعلام مرتبت و درجت رسانیده است . از جمله گوید:

«معنی صیام» در شریعت بازاستاندن است از طعام و شراب و شهوت راندن
بانیت ، و در لنت عرب از هر چیز بازاستاندن است ، چنانکه کسی از گفتن باز
ایستد ، گویند : «صام عن الكلام» و ذلك فى قوله تعالى : «انى نذرت للرحمن
صوماً» ، و کسیکه از باز ایستد ، گویند : «صام عن المعروف» ، و چهار پای
که از علف و حرکت بازا ایستد گویند : «صامت الدابة» .

پس از بحث های گوناگون از اقوال صحابه و بزرگان دین میگوید «صیام»
همان «روزه و روزه داشتن» باشد و «شهر رمضان» «ماه روزه» است و در این
باره فصل مشتمل بر انشاء فرموده که بسیار شیرین و دلانگیز و عزیز است .

تقدیس طبیعت . و اندر شرایع انبیاء علیهم السلام - روزه مشروع بوده است از عهد آدم تا روزگار مصطفی (ص) . و به مقتضی خبر : روزه چهارمیک ایمان است ، که مصطفی (ص) گفت : الصوم نصف الصبر و الصبر نصف الایمان : و در روزه پنج چیز فریضه است و پنج چیز سنت :

اما فریضه اول . آنست که ماه رمضان طلب کند تا بدانند که بریست و نه روز است یا برسی روز ؛ و بر قول یک عدل اعتماد کنند . اما به آخر رمضان کم از دو عدل نشاید که گواهی دهند ، و اگر به شهری دیگر ماه نو دیده باشند که به شانزده فرسنگ دورتر باشد ، روزه بر این قوم واجب نیاید .

فریضه دوم : آنست که هر شب نیت کند ، چنانکه به دل بیندیشد و به زبان بگوید : «صوم غدا صوم رمضان فریضه الله تعالی» .

فریضه سوم : آنست که هیچ چیز به قصد به باطن نرساند و باطن آنست که قرارگاه چیزی باشد ، چون دماغ و شکم و معده و مثانه .

فریضه چهارم : آنست که مباشرت اهل نکند ، چندانکه غسل واجب کند ، و اگر به حال نسیان افتد روزه باطل نشود ، مصطفی (ص) گفت : «رفع عن امتی الخطاء والنسیان و ما استکر هو علیه» و اگر به شب مباشرت کند و غسل بعد از صبح کند ، روا باشد .

فریضه پنجم : آنست که به قصد و اختیار قی نکند ، و اگر بی اختیار قی به وی در افتد ، روزه باطل نشود و خبیر منعقد که از حلق بیرون آید به سبب زکام روزه باطل نکند ، اما چون بردهن آید آنکه فرو برد ، روزه باطل کند .

اما سنت های روزه : تأخیر سحور است ، و تعجیل فطور و روزگشادن به خرما یا آب ، و سواک به دست داشتن بعد از زوال ، و در جمله خیرها کردن ، چون صدقه دادن و قرآن خواندن ، و در مسجد معتکف بودن و قیام رهضان به پای داشتن .

ناتمام